پژوهشنامهٔ ایرانی سیاست بین الملل، دورهٔ ۱۲، شمارهٔ ۱، شمارهٔ پیاپی ۲۳، پاییز و زمستان ۱۴۰۲
دورهٔ انتشار: شش ماهنامه * شاپا چاپی: 2322-3472 * شاپا الکترونیک: 2717-3402
https://doi.org/10.22067/irlip.2023.74561.1218
مـقالهٔ پژوهشـی
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۱۲

دیپلماسی چینی سلامت و پویایی فزایندهٔ اقتصاد چین در همه‌گیری کرونا

علی باقری دولت‌آبادی[1]

چکیده

دیپلماسی سلامت، یکی از جنبه‌های دیپلماسی مدرن است که پس از همه‌گیری کرونا در جهان، موردتوجه بسیاری از کشورهای جهان واقع شده است. هدف مقاله پیش رو، بررسی نقش دیپلماسی سلامت بر حفظ و تداوم پویایی اقتصادی چین، هم‌زمان با همه‌گیری کرونا در این کشور و در سطح جهان است. براین‌اساس، پرسش اصلی پژوهش این است که «دیپلماسی سلامت چگونه به چین کمک کرد تا در شرایطی که کشورهای دیگر با رکود اقتصادی دست‌وپنجه نرم می‌کردند، اقتصاد خود را پویا نگه دارد؟» فرضیهٔ اصلی پژوهش این است که «کارکردهای دیپلماسی سلامت، ازجمله گسترش روابط با کشورها، تلطیف چهرهٔ بین‌المللی، فرصت‌سازی برای کسب منافع اقتصادی از راه توسعهٔ صادرات، و... به چین کمک کرد تا پویایی اقتصاد خود را حفظ کند». روش به‌کاررفته برای انجام پژوهش حاضر، روش کیفی با رویکرد تحلیلی-تبیینی بوده و برای گردآوری داده‌ها نیز از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است. یافته های پژوهش نشان داد که چین توانسته است در پرتو دیپلماسی سلامت به بازارهای جدیدی (در کشورهای درحال‌توسعه) دست یافته، برای خود شهرت و محبوبیت سیاسی کسب کند و نقش بازیگری مسئول و خیرخواه را به‌نمایش بگذارد. در نتیجهٔ این سیاست‌ها، در سال ۲۰۲۰، استقبال از کالاهای بهداشتی چین و به‌تبع آن، صادرات این کشور، افزایش یافت.

کلیدواژه‌ها: دیپلماسی سلامت، چین، اقتصاد، کرونا، وجهه.

---

۱. دانشیار روابط بین‌الملل، گروه علوم سیاسی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران، abagheri@yu.ac.ir
ORCID: 0000-0002-4584-5870

Chinese Health Diplomacy and Increasing Dynamism of China’s Economy during the Coronavirus Pandemic

Ali Bagheri Dolatabadi[1]

Abstract

Health diplomacy is one of the aspects of modern diplomacy that has become popular in many countries of the world after the coronavirus pandemic. The purpose of this article is to examine the role of health diplomacy in maintaining and continuing China's economic growth as the coronavirus spreads in the country and the world. The main question is how did health diplomacy help China maintain its economic growth while other countries struggled with a recession? The main hypothesis of the research is that the functions of health diplomacy, such as increasing relations with other states, restoring international prestige, creating opportunities for economic benefits through export development, etc., helped China to maintain its economy dynamic. A qualitative method with an analytical-explanatory approach was applied for research and a library method was used for data collection. The findings show that China has achieved the following goals in the light of health diplomacy: it has gained new markets in developing countries; it has created international prestige for this country. It has portrayed a responsible and benevolent role from Beijing. As a result of these policies, the desire to buy health goods made in China increased in 2020, and China exports increased.

Keywords: Health Diplomacy, China, Economy, Coronavirus, Prestige.

1. Associate Professor, Department of Political Science, Yasouj University

پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل،
سال ۱۲، شمارهٔ ۱، شماره پیاپی ۲۳، پاییز و زمستان ۱۴۰۲

مقدمه

شیوع ویروس کرونا در نیمهٔ دوم سال ۱۳۹۸ (۲۰۱۹) در جهان، زمینه‌ساز آغاز عصر تازه‌ای در روابط بین‌الملل گردید. این بیماری که در ابتدا تصور می‌شد همانند ابولا، سارس، آنفولانزا، و بیماری‌های عفونی-تنفسی دیگر، به‌آسانی کنترل‌پذیر و مهارشدنی است، به‌تدریج سراسر جهان را درنوردید و به‌شدت بر اقتصاد و سیاست جهانی تأثیر گذاشت. اقتصاد جهان که تا پیش از آن با ویژگی‌هایی مانند تجارت آزاد، جهانی شدن، حذف تعرفه‌ها، و جابه‌جایی سرمایه و نیروی انسانی توصیف می‌شد، به‌یکباره منقبض، درون‌گرا، و محدود شد (Azevêdo, 2020, 1-2)؛ به‌گونه‌ای که نگرانی‌هایی در مورد بازگشت کشورها به ایده‌های اقتصادی گذشته و کم‌فروغ شدن جهانی‌شدن در بعد اقتصادی شکل گرفت (Dollar, Huang & Yao, 2021, 16). بااین‌حال، چین، برخلاف همتایان غربی‌اش، توانست به‌سرعت با شرایط پیش‌آمده انطباق یافته و دوباره به شرایط پیش از کرونا بازگردد. پکن در طول دو دههٔ گذشته، رشد اقتصادی بی‌سابقه‌ای را تجربه کرده و توانسته است خود را به‌عنوان ابرقدرت بالقوهٔ آینده معرفی کند (Fan, 2019). همین نگرانی‌ها سبب شده است که مقامات کاخ سفید از دوران اوباما به‌این‌سو، به‌جای تمرکز بر خاورمیانه، سیاست «چرخش به شرق[1]» را به‌عنوان سیاست خارجی آمریکا برگزینند. برداشت عمومی این است که اگر رشد اقتصادی چین متوقف نشود، بسیار زودتر از آنچه تصور می‌شد، باید با عصر آمریکایی خداحافظی کنیم.

چین که زمانی ایدهٔ خودکفایی اقتصادی را دنبال می‌کرد و درهای کشورش را به‌روی دنیای بیرون بسته بود، در سال ۲۰۲۰، به بزرگ‌ترین جذب‌کنندهٔ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تبدیل شد (Dollar, Huang & Yao, 2021, 19). صندوق بین‌المللی پول پیش‌بینی کرده است که رشد اقتصادی چین تا پایان سال ۲۰۲۳، بالاترین رشد اقتصادی جهان یعنی ۵ درصد را حفظ خواهد کرد (IMF, 2023). پرسشی که دراین‌راستا مطرح می‌شود، این است که «چین چگونه توانست در دوران شیوع کرونا، همچنان به موفقیت‌های اقتصادی خود ادامه دهد؟» و «نقش دیپلماسی سلامت در حفظ و تداوم پویایی اقتصاد چین در دوران شیوع کرونا در جهان چه بود؟» فرضیهٔ اصلی پژوهش این است که «کارکردهای دیپلماسی سلامت، ازجمله گسترش روابط با کشورها، تلطیف چهرهٔ بین‌المللی، فرصت‌سازی برای کسب منافع اقتصادی از راه توسعهٔ صادرات، و... به چین کمک کرد تا پویایی اقتصاد خود را حفظ کند»؛ بنابراین، هدف اصلی

1. Turn to East

پژوهش حاضر، شناسایی ظرفیت‌هایی است که دیپلماسی سلامت، دراختیار چین گذاشته است و اینکه چگونه بهداشت می‌تواند در خدمت سیاست خارجی کشورها قرار گیرد و حتی برنامه‌های توسعه‌ای آن‌ها را به‌پیش ببرد. برای انجام پژوهش حاضر، از روش کیفی با رویکرد تحلیلی-تبیینی استفاده شده است. داده‌های پژوهش از پایگاه‌های الکترونیک، شامل گزارش‌های اقتصادی و بهداشتی ارائه‌شده توسط مؤسسه‌ها و سازمان‌های بین‌المللی و نیز منابع دست اول (سخنان مقامات چینی که در روزنامه‌ها و پایگاه‌های خبری منتشر شده‌اند)، به‌همراه منابع تکمیلی (مقاله‌های منتشرشده به زبان انگلیسی)، به شیوهٔ کتابخانه‌ای گردآوری شده‌اند.

۱. پیشینهٔ پژوهش

دربارهٔ نقش دیپلماسی سلامت در حفظ و تداوم پویایی اقتصاد چین در دوران کرونا، هیچ پژوهشی به فارسی و انگلیسی انجام نشده است. این درحالی است که دربارهٔ دیپلماسی سلامت چین، مقاله‌های پرشماری به زبان انگلیسی انتشار یافته است که می‌توان آن‌ها را در چند گروه دسته‌بندی کرد: گروه نخست، مقاله‌هایی هستند که کوشیده‌اند برنامهٔ مشارکت جهانی چین در بهداشت و مقابله با کرونا را به ابتکار یک کمربند-یک جاده[1] *شی‌جین‌پینگ*، گره زده و از آن با عنوان «جادهٔ ابریشم سلامت[2]» یاد می‌کنند. برپایهٔ این تحلیل‌ها، پکن اقدامات مبارزه با همه‌گیری کووید-۱۹ در کشورهای دریافت‌کنندهٔ کمک‌ها را با چشم‌انداز همکاری پس از همه‌گیری در چارچوب ابتکار یک کمربند-یک جاده، پیوند زده است. این مقاله‌ها تلاش می‌کنند این پیام را برسانند که در پشت ظاهر انسان‌دوستانهٔ کمک‌های چین، اهداف کلان سیاسی نهفته است (Rudolf, 2021; González, 2021).

گروه دوم، مقاله‌هایی را دربر می‌گیرد که در نکوهش رفتار چین برای پنهان‌سازی منشأ بروز کرونا نوشته شده‌اند و نشان می‌دهند که چین، چگونه از دیپلماسی سلامت برای تلطیف چهرهٔ بین‌المللی خود استفاده کرده است. به‌نظر نویسندگان این گروه از مقاله‌ها، چین با کمک‌های پزشکی خود، افزون‌بر به‌نمایش گذاشتن چهرهٔ یک رهبر جهانی خیرخواه از خود، بر ناکامی‌های اولیه‌اش در مهار کرونا سرپوش گذاشته است (Kowalski, 2021; Verma, 2020).

دستهٔ سوم، مقاله‌هایی هستند که به اهداف ژئوپلیتیک چین در جهان توجه کرده و از آماده شدن این کشور

1. The Belt and Road Initiative (BRI)
2. Health Silk Road

برای به‌عهده گرفتن نقش رهبری جهان در آینده خبر می‌دهند. این مقاله‌ها بر کمک‌های پزشکی و اعتبارات مالی چین -به‌عنوان راهی برای نفوذ این کشور در قلب شهروندان کشورهای دیگر- متمرکز شده و کوشیده‌اند تا نشان دهند که چگونه چین درحال معرفی خود به‌عنوان یک بازیگر مسئول در جهان است (Chaziza, 2020; Gauttam, et. al., 2020).

دستهٔ چهارم، مقاله‌هایی هستند که موضوع بهره‌گیری چین از شرایط ایجادشده به‌واسطهٔ شیوع کرونا، برای افزایش قدرت نرم این کشور در جهان را بررسی کرده و از آن با عنوان «دیپلماسی ماسک» یا «دیپلماسی کروناویروس» یاد کرده‌اند (Wong, 2020; Li, 2020). دراین‌باره در ایران نیز *امیر عباسی‌خوشکار* (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان «گسترش جهانی ویروس کرونا و مدیریت قدرت نرم؛ بررسی موردی مدیریت چینی قدرت نرم» نشان داده است که چین با استفاده از ابزارهای رسانه‌ای برای اقناع و هدایت مردم داخل چین و تأثیرگذاری بر افکار عمومی جهان، تصویر مطلوبی از حکمرانی داخلی این کشور و ایفای نقش دولتی مسئولیت‌پذیر ساخته است.

آنچه با مرور آثار یادشده مشخص می‌شود، این است که بیشتر مقاله‌ها و پژوهش‌ها، پیامدهای سیاسی اقدامات چین در زمان شیوع کرونا را بررسی کرده و از مزیت‌های اقتصادی دیپلماسی سلامت غافل بوده‌اند؛ ازاین‌رو، مقالهٔ حاضر کوشیده است این ضعف علمی را پوشش داده و نشان دهد که چگونه دولت‌ها می‌توانند از بسترهای تهدیدزا، فرصت‌سازی کرده و دست به تولید ثروت بزنند.

۲. چارچوب نظری پژوهش

تغییر شرایط و مطرح شدن مؤلفه‌های جدید در عرصهٔ بین‌الملل موجب شده است که کشورها برای پیشبرد بهتر منافع ملی خود، ابزارها، فن‌ها، و سیاست‌های جدیدی را به‌کار بگیرند. انقلاب در عرصهٔ ارتباطات و افزایش وزن و نقش افکار عمومی نیز ازجمله عواملی است که سبب شده است کشورها مانند گذشته، تنها به بده‌بستان‌های دولتی خود در قالب دیپلماسی سنتی تکیه نکنند. براین‌اساس، دیپلماسی عمومی به‌عنوان یکی از راه‌های ارتقای وجههٔ کشورها و ملت‌ها، روشی برای تقویت قدرت نرم به‌شمار می‌آید که کشورها در دستگاه سیاست خارجی از آن بهره می‌برند (Hadian & Ahadi, 2009, 86-87). *کنان ناکامورا* و *متیو وید*[1]، دیپلماسی عمومی را تلاش‌های دولت برای اجرای سیاست خارجی و حمایت از منافع ملی از طریق برقراری ارتباط مستقیم با جامعهٔ هدف در یک کشور خارجی تعریف کرده‌اند (Nakamura & Weed,

1. Kennon H. Nakamura & Matthew C.Weed

(2009. امروزه این دیپلماسی، به شکل‌های گوناگونی، از دیپلماسی فرهنگی گرفته تا دیپلماسی رسانه‌ای، به‌نمایش گذاشته شده است که یکی از ابعاد آن نیز دیپلماسی سلامت است.

آنتونی فائوچی، دیپلماسی سلامت را این‌گونه تعریف کرده است: «به‌دست آوردن قلب و ذهن مردم در کشورهای فقیر با صادرات مراقبت‌های پزشکی، تخصص، و پرسنل برای کمک به کسانی‌که بیشتر به آن نیاز دارند» (Fauci, 2007, 1169). *بلومنتال* و *شلیسل* نیز دیپلماسی سلامت را وسیله‌ای برای محافظت از خود در جامعهٔ جهانی دانسته و از آن به‌عنوان فرصتی برای ایجاد ارتباط بین دولت‌های جهان، بخش خصوصی، و سازمان‌های غیردولتی در راستای ارتقای سلامت عمومی یاد کرده‌اند (Blumenthal & Schlissel, 2017). نکتهٔ قابل‌توجه دربارهٔ این تعریف‌ها این است که در همهٔ آن‌ها، مسئلهٔ سلامت، صلح، و همکاری، برجسته شده و تلاش شده است از این دیپلماسی به‌عنوان ابزاری برای کاستن از بیماری و بالا بردن ضریب امنیت بهداشتی جهان یاد شود. تنها جایی‌که در آن می‌توان نشانی از مزیت یا پیامدهای اقتصادی دیپلماسی سلامت یافت، اهداف مطرح‌شده دربارهٔ دیپلماسی سلامت از سوی سازمان جهانی بهداشت است که در توصیف اهداف دیپلماسی سلامت این‌گونه بیان می‌کند: «امنیت بهداشتی و سلامت بهتر مردمان، بهبود روابط دولت‌ها، و تعهد طیف گسترده‌تری از بازیگران بین‌المللی به همکاری با یکدیگر در راستای بهبود سطح سلامت جهانی، و رسیدن به نتایجی مطلوب در حمایت از اهداف کاهش فقر و افزایش برابری در جهان» (WHO, 2020). در میان اهداف یادشده، نکتهٔ قابل‌تأمل از منظر اقتصادی، رسالتی است که این سازمان به‌عنوان یکی از کارگزاری‌های تخصصی سازمان ملل برای مبارزه با فقر، بیماری، و افزایش برابری در جهان به‌عهده دارد.

خلأ اصلی در اینجا این است که تا دههٔ پایانی قرن بیستم، نظریه‌های روابط بین‌الملل به بحث دیپلماسی سلامت وارد نشده و آن را به‌عنوان موضوعی فرعی و حاشیه‌ای در سیاست خارجی درنظر می‌گرفتند. آنان سیاست بین‌الملل را بیشتر مبارزه‌ای برای حفظ، گسترش، و نمایش قدرت به‌شمار می‌آوردند (Guzzini, 2018, 10). جرمی یود دراین‌باره به‌صراحت می‌گوید: «نظریه‌های نئورئالیسم، نئولیبرالیسم، و سازه‌انگاری روابط بین‌الملل باید به موضوعات بهداشتی، به‌ویژه ایدز، توجه داشته باشند؛ زیرا، بیشتر مدافعان امنیت بهداشت، نتوانسته‌اند مسائل را برپایهٔ نظریه‌های گذشته واکاوی و تحلیل کنند» (Youde, 2005, 197).

با وجود این ضعف کلی نظری باید گفت، در میان نظریه‌های روابط بین‌الملل، نظریهٔ لیبرالیسم، بیشترین نزدیکی محتوایی را با دیپلماسی سلامت دارد. این امر به چند عامل مربوط می‌شود: نخست، جایگاهی است که پیروان این نظریه برای صلح، ثبات، و نفی جنگ قائل می‌شوند و شرایط بد بهداشتی را به‌عنوان

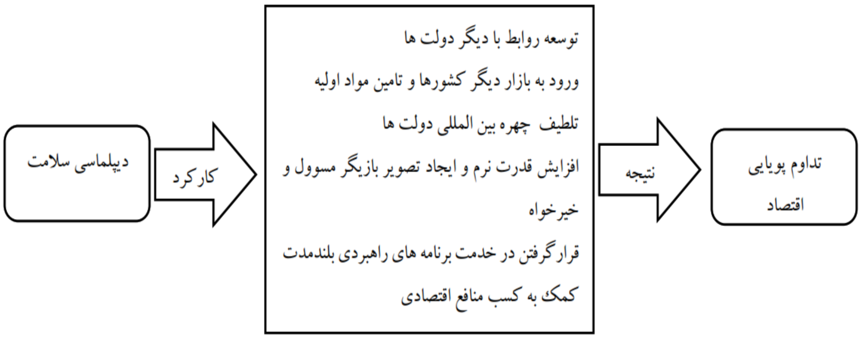
یکی از پیامدهای جنگ و ناآرامی درنظر می‌گیرند. برای این طیف، عدالت، اخلاق، برابری، و امنیت مشترک، همچنان یک دغدغهٔ غیرقابل‌چشم‌پوشی است (Burchill et.al., 2012, 87-120)؛ نکتهٔ دوم، توجه این گروه به بازیگران غیردولتی در روابط بین‌الملل، به‌ویژه نقش بازیگران فعال در عرصهٔ بهداشت و سلامت، همچون پزشکان بدون‌مرز، خیریه‌ها، و... است. امروزه مشخص شده است که طیف گسترده‌ای از بازیگران، از سازمان‌های بین‌المللی گرفته تا سازمان‌های مردم‌نهاد، خیریه‌ها، و شرکت‌های چندملیتی، بر فرصت‌ها و پیامدهای بهداشتی تأثیر گذاشته‌اند (Davies, 2010, 1169)؛ نکتهٔ سوم، توجه این نظریه به صلح دموکراتیک و اصلاح ساختار نظام سیاسی کشورها به‌عنوان عاملی است که می‌تواند به فقر بیشتر مردم و بی‌ثباتی سیاسی نظام منجر شود. نکتهٔ چهارم، علاقه‌مندی این نظریه‌ها به مباحث اقتصادی و نقشی است که می‌توانند در تحقق صلح داشته باشند. به‌طور خاص این نظریه‌ها، بحث وابستگی متقابل اقتصادی با محوریت بازیگران جدید و در چارچوب جهانی‌شدن را با علاقه و جدیت بیشتری دنبال می‌کنند (Hackbarth, 2009, 2-3).

لیبرال‌ها بر این نظرند که جهانی‌شدن، مرحلهٔ جدیدی را در عصر سرمایه‌داری ایجاد کرده است و دولت‌ها باید بر رشد تجارت آزاد، ظرفیت شرکت‌های فراملی در گریز از مقررات سیاسی و حوزه‌های صلاحیت حقوق ملی، و آزادی سرمایه از قید محدودیت‌های ملی و سرزمینی تمرکز کنند (See: Friedman, 2000). گسترش فناوری‌های ارتباطات و اطلاعات و نقش‌آفرینی آن در امر تجارت، موجب شده است که در قرن ۲۱، فعالیت‌های بازرگانی نسبت به قرن پیش از آن، رشد بی‌سابقه‌ای داشته باشد. در جریان انتقال کالا و خدمات از سراسر جهان دو پرسش مهم، ذهن فعالان اقتصادی را درگیر خود کرد: ۱) آزادسازی تجاری و خدمات بهداشتی چه تأثیری بر نظام بهداشت ملی در کشورهای درحال‌توسعه دارد؟ و ۲) چگونه شیوع برخی بیماری‌ها همچون ایدز، آنفولانزای مرغی، آنفولانزای خوکی، و سارس می‌تواند بر تجارت جهانی تأثیرگذار باشد؟ (See: Drager & Fidler, 2004). نظریه‌های لیبرالیسم کوشیده‌اند برای این پرسش‌های جدید، پاسخ‌هایی بیابند و در این مسیر، حتی پای اهداف سیاسی نیز به‌میان کشیده شد و از دیپلماسی سلامت به‌عنوان راهی برای افزایش قدرت نرم، سخن به‌میان آمد (Kickbusch, 2011, 3). تجزیه‌وتحلیل ارائه‌شده توسط *وات* و همکاران، نشان داد که اعضای گروه بریکس (برزیل، روسیه، هند، چین، و آفریقای جنوبی) برای مشارکت در مسائل بهداشت جهانی، انگیزه‌هایی همچون تعهد به عدالت اجتماعی، تقویت شهرت بین‌المللی، و محرک‌های اقتصادی دارند (Watt, et. al., 2013, 763).

گاتمن و همکارانش اثبات کرده‌اند که دیپلماسی سلامت می‌تواند نقش مؤثری در ارائهٔ یک چهرهٔ

خیرخواه از دولت‌ها ایفا کند (Gauttam, et. al., 2020). یافته‌های *گونزالس* نیز تأیید کرده است که می‌توان اهداف راهبردی و کلان کشور را در قالب پوششی زیبا و موجه، همچون دیپلماسی سلامت، پیگیری کرد (González, 2021). همچنین، تلاش علمی *دریگر* و *فیدلر* نشان داده است که چگونه همه‌گیری برخی بیماری‌ها می‌تواند بر تجارت جهانی تأثیرگذار باشد (Drager & Fidler, 2004). سرانجام، فیدلر اثبات کرده است که این ایده که حوزهٔ سلامت، حوزه‌ای غیرسیاسی و فنی است، نادرست است و در قرن ۲۱، بهداشت به ارزشی سیاسی و برجسته برای بشریت تبدیل شده است؛ بنابراین، پویایی فعالیت‌های بهداشتی برای گسترش همکاری‌های مثبت سیاسی، بسی بیشتر از آن چیزی است که نظریه‌های کارکردگرایی درنظر دارند (Fidler, 2005, 184). مجموع یافته‌های نظری یادشده کمک می‌کند تا بتوان یک چارچوب مفهومی مبتنی‌بر شش شاخص را برای ترسیم رابطهٔ دیپلماسی سلامت و اقتصاد شناسایی و آن را بر رفتار چین در دوران کرونا، منطبق کرد (ر.ک: شکل شمارهٔ ۱).

شکل شمارهٔ (۱). رابطهٔ دیپلماسی سلامت و پویایی اقتصاد

۳. دیپلماسی سلامت چین

تاریخچهٔ دیپلماسی سلامت چین را باید در دو دوره بررسی کرد: نخست از سال ۱۹۴۹ تا ۱۹۷۱ و سپس از ۱۹۷۱ به‌این‌سو. در دوران نخست، چین دیپلماسی سلامت را در قالب روابط دوجانبه و از طریق همکاری با دولت‌های درحال‌توسعه، به‌ویژه کشورهای آسیایی و آفریقایی، دنبال می‌کرد (Kadetz, 2013, 149). در دورهٔ دوم، در نتیجهٔ کسب کرسی سازمان ملل و شورای امنیت، حضور پکن در عرصهٔ بین‌المللی تقویت شد و دیپلماسی سلامت، بُعدی چندجانبه به‌خود گرفت. درحالی‌که در دورهٔ نخست، محور برنامه‌های دیپلماسی سلامت چین بر کمک‌های بهداشتی، تأسیس بیمارستان، آموزش دانشجویان خارجی و نیروهای بهداشت و درمان و کمک‌های مالی و پزشکی استوار بود، در دور دوم، به مشارکت بین‌المللی خود در

برنامه‌های بهداشتی‌ای همچون کارزارهای مبارزه با بیماری‌های فراگیری همچون ایدز، ابولا، و مالاریا شدت بخشید و در سازمان جهانی بهداشت و تصمیم‌گیری‌های این نهاد بین‌المللی حضور پررنگ‌تری پیدا کرد. چین در این دوره کوشیده است کمک‌های خود را فراتر از دولت‌ها به سطح نهادهای بین‌المللی نیز گسترش دهد (Kobierecka & Kobierecki, 2021, 1-15). در این دوره، دیگر نمی‌توان برای دیپلماسی سلامت چین (همانند دوران جنگ سرد) اهداف ایدئولوژیک-سیاسی درنظر گرفت، بلکه باید گفت، اهداف چین بر محور اقتصادی-سیاسی می‌چرخد و حتی بُعد اقتصادی آن بیشتر شده است.

پکن، دور جدید دیپلماسی سلامت خود را از سال ۲۰۱۵ به‌این‌سو در بستر جادهٔ ابریشم سلامت پیگیری کرده است. اگرچه مقامات چینی در سال ۲۰۱۵ و در برخی اسناد مربوط به ابتکار یک کمربند-یک جاده به ایدهٔ جادهٔ ابریشم سلامت اشاره کرده بودند، اما این ایده نخستین‌بار در سال ۲۰۱۶ و توسط شی‌جین‌پینگ در سفر به کشور ازبکستان به‌طور رسمی اعلام شد. در سال ۲۰۱۶، یعنی سال آغازین دستورکار ۲۰۳۰ سازمان ملل برای توسعهٔ پایدار، شورای دولتی چین، سند سلامت ۲۰۳۰ این کشور را منتشر و خود را متعهد کرد که تا سال ۲۰۳۰، استانداردهای بهداشتی کشورش را تا سطح استانداردهای کشورهای توسعه‌یافته ارتقا دهد و به اهداف پیش‌بینی‌شده در سند سازمان ملل دست یابد. با تبلیغات فعالانهٔ مقامات چینی، این ایده به‌سرعت موردتأیید بین‌المللی قرار گرفت. در جریان بازدید رسمی رئیس‌جمهور چین از مقر سازمان جهانی بهداشت در ژنو در ژانویهٔ ۲۰۱۷، چین و سازمان جهانی بهداشت ، یادداشت تفاهمی را در راستای همکاری بهداشتی کمربند و جاده امضا کردند (Cao, 2020, 22). در اواخر همان سال، چین، میزبان اجلاس مقامات بلندپایهٔ بهداشت ۳۰ کشور و نمایندگان تعدادی از سازمان‌های بین‌المللی بهداشتی بود که با تصویب یک بیانیهٔ مشترک مبنی‌بر تعیین خطوط تلاش برای تقویت همکاری‌های بهداشتی در قالب طرح یک کمربند-یک جاده، به‌پایان رسید (National Health Commission of the People’s Republic of China, 2017). براساس این برنامه، چین به کشورهای واقع در مسیر جادهٔ ابریشم، خدماتی ارائه می‌داد که مهم‌ترین آن‌ها عبارت بودند از: همکاری‌های علمی-تحقیقاتی، تجهیز بیمارستان‌ها و درمانگاه‌ها، تبادل اطلاعات و دانش دربارهٔ بیماری‌ها، همکاری در بحران‌های بهداشتی، به‌اشتراک‌گذاری طب سنتی چینی، درمان رایگان توسط پزشکان چین، و سایر موضوعات بهداشتی-پزشکی. در بحبوحهٔ گسترش کرونا، جادهٔ ابریشم سلامت به محور اصلی سیاست خارجی چین تبدیل شد و در چارچوب این برنامه، کمک‌های پزشکی و آموزش‌های بهداشتی، توسعهٔ بیشتری پیدا کرد تا هم به وجههٔ آسیب‌دیدهٔ این کشور کمک کند و هم توانایی آن را برای رهبری جهان

در آینده به‌تصویر بکشد (Roy, 2020).

٤. کارکردهای دیپلماسی سلامت برای چین

دیپلماسی سلامت نیز همچون سایر همتایان نوین خود، اولاً برآمده از شرایط جدید بین‌المللی و نیاز و ضرورت همکاری در حوزه‌های بهداشتی است، ثانیاً، بیانگر این است که دولت‌ها به‌تنهایی نمی‌توانند مشکلات سیاست خارجی خود را حل کنند و به مشارکت و همراهی بخش غیردولتی نیاز دارند. ثالثاً، با تهدیدهای بهداشتی نوینی همچون شیوع کرونا در جهان، سیاست خارجی را نمی‌توان از سیاست داخلی جدا دانست و این‌دو در هم تنیده شده‌اند. براین‌اساس، دولت‌ها می‌کوشند تا دیپلماسی سلامت را به‌عنوان ابزاری برای خدمت به بهداشت، سیاست، و اقتصاد کشور به‌کار گیرند. چین ازجمله کشورهایی است که در فرایند همه‌گیری کرونا، در این حوزه، تجربهٔ موفقی داشت. این اثربخشی در نتیجهٔ کارکردهای دیپلماسی سلامت به‌دست آمد که در ادامه توضیح داده شده‌اند.

٤-١. گسترش روابط با دولت‌های دیگر

گسترش روابط با کشورهای درحال‌توسعه، به‌ویژه کشورهای آفریقایی و آمریکای لاتین، یکی از اقداماتی است که در طول دو دههٔ گذشته در دستورکار سیاست خارجی چین بوده و دراین‌راستا، از حوزهٔ بهداشت به‌عنوان ابزاری برای ایجاد روابط راهبردی با این کشورها بهره گرفته است (Amaya & Lombaerde, 2019, 86-92). گسترش کرونا، فرصتی را برای سیاست خارجی چین فراهم کرد تا راه خود را به درون قارهٔ آفریقا، هموارتر کند؛ قاره‌ای که تا نیم قرن پیش، بهشت کشورهای اروپایی برای غارت منابع طبیعی و استفاده از کارگران ارزان‌قیمت آن بود. برخلاف کشورهای اروپایی که راه خود را با لشکرکشی و کشتار به درون قارهٔ آفریقا باز کردند، چین این کار را به شیوه‌ای نرم و نامحسوس انجام داده است. درست یک سال پیش از همه‌گیری کرونا، انجمن همکاری چین و آفریقا، برنامهٔ اقدام پکن[1] برای سال‌های ۲۰۲۱-۲۰۱۹ را در سپتامبر سال ۲۰۱۸ تنظیم کرد. بخش مراقبت‌های پزشکی و سلامت عمومی، ازجمله سرفصل‌های مهم این سند بود. برپایهٔ این سند، چین متعهد شد که در بخش خدمات پزشکی و بهداشتی و مدیریت بیمارستانی به کشورهای آفریقایی کمک کند؛ مرکز آفریقایی کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها و بیمارستان‌های دوستی چین و آفریقا را در سراسر این قاره راه‌اندازی نماید؛ برنامه‌های همکاری در راستای پیشگیری و کنترل بیماری‌های واگیردار را شروع کند؛ پزشکان متخصص آفریقایی بیشتری را آموزش

1. Forum on China-Africa Cooperation Beijing Action Plan (2019-2021)

دهد؛ به اعزام گروه‌های پزشکی برای برآورده کردن بهتر نیازهای این قاره، ادامه دهد؛ خدمات پزشکی سیّار بیشتری برای درمان آب مروارید، بیماری‌های قلبی، و ترمیم دندان به بیماران ارائه کند؛ و به‌طور منظم، جلسه‌هایی را در سطوح بالا در زمینهٔ سلامت برای گفت‌وگو و توسعهٔ بیشتر همکاری‌ها برگزار کند (Ministry of Foreign Affairs of PRC, 2018, 16-18).

آنچه به توسعهٔ دیپلماسی سلامت چین در آفریقا کمک کرد، نیازهای بهداشتی کشورهای آفریقایی و کم‌توجهی دولت‌های توسعه‌یافته به این بخش از جهان بود؛ به‌گونه‌ای که کشورهای آفریقایی، به مهم‌ترین کشورهای ذی‌نفع کمک خارجی چین تبدیل شدند (Brautigam, 2009). البته نحوهٔ توزیع خدمات دیپلماسی سلامت چین در سراسر این قاره یکسان نبوده است. چین، سرمایه‌گذاری‌های خود را بر کشورهایی متمرکز کرده است که بیشترین تشابه را به‌لحاظ نظام سیاسی با این کشور دارند یا در مواضع سیاسی با پکن همسو هستند. سرمایه‌گذاری چین در حوزه‌های بهداشتی در آفریقا، موجب تقویت روابط اقتصادی، گشوده شدن بازارهای جدید به‌روی کالاهای چینی، و ایجاد حسن‌نیت برای تسهیل استخراج منابع طبیعی آفریقا شده است. این شرایط بیشتر در کشورهایی ایجاد شده است که قدرت چانه‌زنی کمتری در مذاکرات داشته‌اند. باوجوداین، دولت چین مدعی است که این مزایای اقتصادی را باید به‌عنوان نتیجهٔ دیپلماسی اقتصادی این کشور درنظر گرفت، نه به‌عنوان یکی از انگیزه‌های دیپلماسی سلامت آن (State Council of the People's Republic of China, 2011)؛ ادعاهایی که چندان صادقانه به‌نظر نمی‌رسند؛ به‌عنوان مثال، می‌توان به کمک مالی یک میلیارد دلاری چین به آنگولا از سال ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۰ برای خرید آمبولانس و ساخت بیمارستان اشاره کرد که صادرات نفت آنگولا به چین را در پی داشت. درواقع، به‌دنبال تغییر دیپلماسی چین در سال ۱۹۷۸ و نگاه اقتصادی به این دیپلماسی، بسیاری از طرح‌های ساخت بیمارستان در آفریقا، به‌جای اینکه مبتنی‌بر کمک‌های بلاعوض مالی باشد، به طرح‌های تجاری مرتبط شده‌اند. نمونه‌ای از این دیپلماسی جدید را در سال ۲۰۰۷ با جمهوری دموکراتیک کنگو می‌توان مشاهده کرد؛ جایی که چین با امضای قرارداد ۹ میلیارد دلاری با جمهوری دموکراتیک کنگو، متعهد شد که به‌ازای واردات ده‌میلیون تن مِس و چهارصدهزار تن کبالت و سرمایه‌گذاری مشترک در بخش معادن این کشور، در ایجاد زیرساخت‌های کنگو، ازجمله ساخت ۳۲ بیمارستان و ۱۴۵ مرکز بهداشتی مشارکت کند (Mathiason, 2008). در دوران شیوع بیماری کووید-۱۹، چین تمرکز خود را بر کمک‌رسانی به این دسته از کشورها متمرکز کرد و فصل تازه‌ای را در روابط خود با اتیوپی، زیمبابوه، سیرالئون، سنگال، گینه استوایی، الجزایر، کنیا، مصر، مراکش، موریتانی، و لیبی گشود؛ کشورهایی که در دورهٔ فراموش شدن از

سوی غرب، از حمایت‌های فراگیر بهداشتی چین (ارسال ماسک و مواد ضدعفونی‌کننده، تجهیزات پزشکی، کیت‌های تشخیص، واکسن، و...) برخوردار شدند (Procopio, 2020, 1).

۲-٤. ورود به بازار کشورها و تأمین مواد اولیه

چین امروزه می‌کوشد تا در پرتو دیپلماسی سلامت، روابط بلندمدت وابستگی کشورها و شبکه‌های حمایتی[1] خود را در سراسر جهان گسترش دهد. پکن با تمرکز بر راهبرد «سرمایه‌گذاری در بیرون» تلاش می‌کند تا قراردادهای بلندمدتی را با کشورهای دیگر منعقد کند. این قراردادها، دولت‌ها را به تأمین‌کنندگان مواد اولیه و بازارهای جدیدی برای چین تبدیل خواهند کرد. چین از طریق ارائهٔ خدمات امدادرسانی اضطراری به کشورهای درگیر در بلایای طبیعی و بحران‌های بهداشت عمومی، ازجمله در طول دوران همه‌گیری کرونا، دسترسی بی‌نظیر و چشمگیری به زیرساخت‌های بحرانی کشورهایی پیدا کرد که درهای خود را به‌روی چین گشوده بودند. این ورود به بازار کشورهای جدید، فرصتی را برای کسب حمایت بوروکرات‌های سطوح میانی قدرت در آن کشورها (به‌عنوان مثال، شهرداران، و استانداران) ایجاد می‌کند تا راه را برای محصولات چینی به آن کشورها باز کنند. چین، امیدوار است تکنوکرات‌های چینی بتوانند با فعال کردن واردات منظم و پیوستهٔ فناوری و منابع به داخل کشور خود، سهام بازار صنایع نوظهور مانند بیوتکنولوژی و تجهیزات پزشکی را به‌گونه‌ای مؤثر در جهان گسترش دهند و به‌طور غیرمستقیم، باعث افزایش درآمد شرکت‌های دولتی یا تحقق راهبرد کلان این کشور تا سال ۲۰۲۵ شوند (Wong, 2020, 3). شی‌جین‌پینگ، رئیس‌جمهور چین، نیاز دارد تا به مردم چین نشان دهد که برنامه‌های این کشور در راستای مبارزه با فساد، احیای جاده ابریشم، تلاش برای تبدیل شدن به رهبر جهان، ایفای نقش در نهادهای قانون‌گذار بین‌المللی، و... در جهت و مسیر درست حرکت می‌کند. رهبران چین به‌خوبی می‌دانند که اگر اعتبار این کشور با تأثیرپذیری از تبلیغات منفی غربی، آسیب ببیند، ممکن است برداشت‌های جهانی در مورد چین و آیندهٔ سیاسی آن تغییر کرده و حتی سرمایه‌گذاری‌های خارجی در این کشور کاهش پیدا کند (Verma, 2020, 7-8). کاهش سرمایه‌گذاری‌های خارجی، با خود بیکاری، تورم، رکود، کاهش صادرات، رشد منفی اقتصادی، از دست دادن بازارهای منطقه‌ای و جهانی، و در یک کلام، افول اعتبار چین را به همراه خواهد داشت؛ بنابراین، بسیار مهم است که هم جامعهٔ داخلی چین و هم جامعهٔ بین‌المللی، این کشور را شریکی راهبردی، قابل‌اعتماد، صلح‌طلب، و خیرخواه بدانند (McCormick,

1. Patronage Networks

.2008, 73)

۳-٤. تلطیف چهرهٔ بین‌المللی چین

مردم جهان، صرف‌نظر از اقتصاد پیشتاز چین و کالاهای چینی، این کشور را با اقتدارگرایی به‌جامانده از دوران انقلاب کمونیستی و شیوهٔ تعامل آن با فعالان مدنی و مردم تایوان می‌شناسند. برای بسیاری از مردم جهان، خاطرهٔ میدان تیان‌من همچنان زنده است و چین، نمونه‌های جدیدی از این رفتارها را نیز در مورد مسلمانان استان سین‌کیانگ نشان می‌دهد. بازتاب جهانی اخبار مربوط به اردوگاه‌های آموزشی اجباری چین برای مسلمانان یا کنترل زادوولد در این استان، چهرهٔ بیرونی این کشور را مخدوش کرده است. نظرسنجی «مرکز تحقیقات پیو» نشان می‌دهد که در میان اقتصادهای پیشرفته در اروپا، آمریکای شمالی، و منطقهٔ آسیا و اقیانوسیه، کمتر کسی فکر می‌کند که دولت چین به آزادی‌های شخصی مردمش احترام می‌گذارد و از هر ۱۰ نفر، هشت نفر یا بیشتر، چنین نظری دارند (Silver, Devlin & Huang, 2021). دولت چین در پرتو فرصت ایجادشده در نتیجهٔ دیپلماسی سلامت کوشیده است تا این تصاویر منفی از خود را ـ دست‌کم در میان کشورهای درحال‌توسعه ـ با تصاویر جدیدی جایگزین کند؛ تصویر کشوری که بالاترین رتبهٔ اهدای واکسن را در جهان دارد؛ کشوری که به دیگران برای مقابله و کنترل کرونا کمک می‌کند؛ کشوری که همکاری فعال و سازنده‌ای با سازمان جهانی بهداشت دارد؛ به‌گونه‌ای که می‌توان گفت، پکن در چارچوب برنامهٔ کواکس، زیر نظر سازمان جهانی بهداشت ، در اهدای واکسن به کشورهای درحال‌توسعه بر رقبای خود پیشی گرفت (CGTN, 2021). به‌گفتهٔ لی‌ژینگ‌کیان[1]، رئیس بخش تجارت خارجی وزارت بازرگانی چین، پکن به ۶۶ کشور و یک سازمان بین‌المللی برای مقابله با کووید-۱۹، واکسن و سرنگ اهدا کرد. پاکستان، کامبوج، فیلیپین، سریلانکا، و بسیاری از دولت‌های آفریقایی، ازجمله این کشورها هستند و قرار است این کمک‌ها به‌دست ۸۸ کشور و چهار سازمان بین‌المللی دیگر نیز برسد. همچنین، چین در اجلاس جهانی سلامت در ماه مه ۲۰۲۱ متعهد شد که ظرف سه سال آینده، ۳ میلیارد دلار دیگر کمک بین‌المللی برای مقابله با کووید-۱۹ و بهبود اوضاع اقتصادی‌ـ‌اجتماعی کشورهای درحال‌توسعه اهدا کند. این کشور همچنین قصد دارد مرکز ملی تقویت تحقیق و توسعهٔ واکسن را به‌عنوان بخشی از مرکز تحقیق و توسعهٔ واکسن بریکس[2] در برزیل، روسیه، هند، چین، و آفریقای جنوبی راه‌اندازی کند و به ۵۶ کشور جهان، واکسن بدهد (CGTN, 2021).

1. Li Xingqian
2. The BRICS Vaccine Research and Development Center

برپایهٔ گزارش مؤسسهٔ مطالعات مالی چونگ‌یانگ در دانشگاه رنمین[1]، چین به‌لحاظ تعداد واکسیناسیون در جهان نیز پیشرو است؛ زیرا، تا ۱۹ ژوئن ۲۰۲۱، بیش از یک‌میلیارد دوز و تا ۲۷ اکتبر سال ۲۰۲۳ ، حدود سه و نیم میلیارد دوز تزریق داخلی در کشورش انجام داده است (Trading Economics, 27 October 2023). این آمارها در ۲۲ ژوئیهٔ ۲۰۲۱ ، ۱/۴۸ میلیارد بود که نرخ واکسیناسیون ۵۲/۹ درصدی چین را نشان می داد؛ رقمی که حاکی از این بود که این کشور نیمی از ۳۸ میلیون دوز واکسن کووید-۱۹ را که روزانه در سراسر جهان تزریق می‌شود، به خود اختصاص داده است (Global Times, 29 July 2021). مجموعهٔ اقدامات یادشده باعث شده است که چین بتواند چهرهٔ خود در جهان را، که در ابتدای شیوع کرونا به‌سبب پنهان‌کاری دربارهٔ ویروس کرونا مخدوش شده بود، تاحدی اصلاح کند (Verma, 2020, 248). از این مجموعه تلاش‌های منسجم و هدفمند در عرصهٔ بین‌المللی با عنوان «دیپلماسی واکسن[2]» یاد شده است؛ دیپلماسی که در پی به‌دست آوردن نفوذ و نمایش خیرخواهی[3] است (Yang, 2021). کامیابی چین در این مسیر، ناشی از چند اقدام بود: نخست موضع کشورهای غربی برای اولویت دادن به شهروندان خود در تزریق واکسن و امتناع از توزیع جهانی آن که به چین فرصت داد تا خود را یک قهرمان توزیع واکسن[4] در جهان جلوه دهد؛ دوم امکان حمل، نگهداری، و خرید ارزان‌تر این واکسن نسبت به نمونه‌های مشابه دیگر که نقش مؤثری در تسریع فرایند ژئوپلیتیک صعود چین به‌سوی دستیابی به جایگاه رهبر منطقه‌ای ایفا کرد. این اقدامات تنها به‌شکل دولتی انجام نشد؛ بنیادها، مراکز پژوهشی، دانشگاه‌ها، خیریه‌ها، و شرکت‌های خصوصی همچون «علی‌بابا» و «جک‌ما[5]» نیز با اهدای ماسک و تجهیزات پزشکی در این کار سهیم بودند (Hatton, 2020). یافته‌های *تلیاس و اوردینز* نشان می‌دهد که چین بین ۱۱ فوریه تا ۲۰ ژوئن ۲۰۲۰، در قالب دیپلماسی ماسک، ۵۳۷ مورد کمک مالی به ۳۳ کشور آمریکای لاتین و حوزهٔ کارائیب داشته است که بالغ بر ۱۲۸ میلیون دلار می‌شود. ونزوئلا، برزیل، و شیلی با ۶۱/۴ درصد، مقصد اصلی این کمک‌ها بوده‌اند. تلیاس و اوردینز تأکید کرده‌اند که کمک‌های مالی دولت مرکزی چین، شرکت‌ها، شهرداری‌ها و بنیادهای چینی، به‌شدت تحت تأثیر دو عامل تعیین‌کنندهٔ سیاسی، یعنی وضعیت همکاری با چین و سیاست چین واحد بوده است. افزون‌براین، کمک‌های ارائه‌شده توسط چین به کشورهایی با نظام سیاسی اقتدارگرا

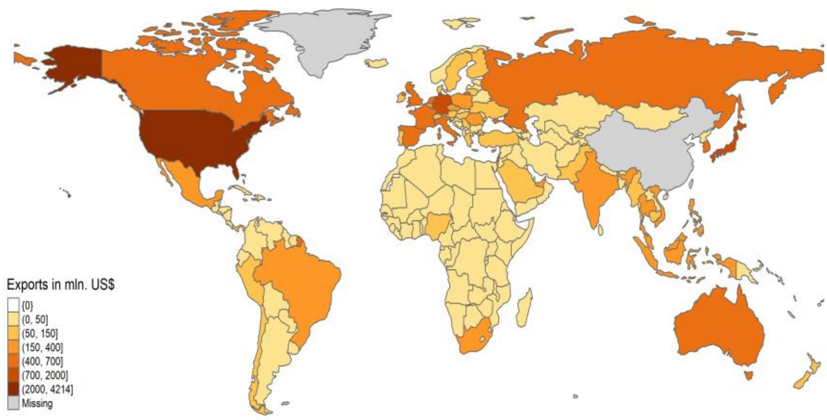
1. Chongyang Institute for Financial Studies at Renmin University of China (RDCY)
2. Vaccine Diplomacy
3. Influence and Favor
4. Champion of Vaccine Distribution
5. Jack Ma

پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل، سال ۱۲، شمارهٔ ۱، شماره پیاپی ۲۳، پاییز و زمستان ۱۴۰۲

بیشتر از دموکراسی‌ها بوده است (Telias & Urdinez, 2021, 1-29).

پیش از اتخاذ «دیپلماسی واکسن» و در بحبوحهٔ شیوع کرونا در جهان، چین از دیپلماسی دیگری به‌نام «دیپلماسی ماسک» رونمایی کرده بود. این کشور درمجموع در سال ۲۰۱۹، پنج میلیارد ماسک تولید کرد. این رقم با شدت گرفتن شیوع کرونا و نیاز جهانی به ماسک افزایش یافت؛ به‌گونه‌ای که در سال ۲۰۲۰ به حدود ۱۰ میلیارد رسید (Thomala, 2021). یافته‌های *آندریا فوکس*[1] و همکارانش نشان می‌دهد که در زمانه‌ای که «جنگ‌های ماسک[2]» در جهان به‌راه افتاده بود، چین به‌یک‌باره تولید ماسک و مواد بهداشتی را در ماه‌های آوریل ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۰ در کشورش افزایش داد و مقاصد جدیدی برای تجارت خارجی خود یافت (ر.ک: شکل شمارهٔ ۲ و ۳). کشورهایی که مواضع سیاسی همسو با چین داشتند یا پیوندهایی همچون خواهرخواندگی بین شهرهای آن‌ها با چین منعقد شده بود، بیشترین کمک‌ها را در قالب اهدای ماسک دریافت کردند (Fuchs et. al., 2020, 1-4).

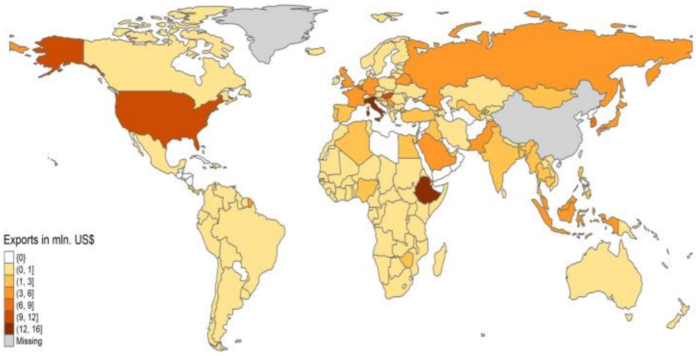
شکل شمارهٔ (۲). مقاصد صادرات تجهیزات پزشکی چین در سال ۲۰۲۰-۲۰۱۹

Source: Fuchs et. al., 2020

1. Andreas Fuchs
2. Mask Wars

شکل شمارۀ (۳). مقاصد اهدای کمک‌های پزشکی چین در قالب دیپلماسی ماسک ۲۰۲۰-۲۰۱۹

Source: Fuchs et. al., 2020

نظرسنجی‌های انجام‌شده گویای این است که دیپلماسی سلامت در اصلاح چهرۀ بین‌المللی چین بی‌تأثیر نبوده است. یافته‌های مؤسسۀ پیو[1] دربارۀ میزان محبوبیت چین نزد کشورها نشان می‌دهد که اولاً این محبوبیت در بین کشورهای کم‌برخوردار، بیشتر از کشورهای با اقتصاد توسعه‌یافته است؛ به‌بیان روشن‌تر، کشورهایی که بیشتر از کمک‌های چین برخوردار شده‌اند، دیدگاه مثبت‌تری داشته‌اند. ثانیاً، افراد ۱۸ تا ۲۹ساله، نسبت به افراد ۵۰ سال به بالا، دیدگاه مثبت‌تری داشته‌اند. این شرایط، گویای این است که چین به‌خوبی توانسته است ذهنیت‌های تاریخی موجود دربارۀ خود را در بین نسل‌های جدید این کشورها تغییر دهد. براساس این پژوهش، در بین کشورهای درحال‌توسعه، الجزایر (۷۰ درصد) و لبنان (۶۸ درصد)، بالاترین درصد نگاه مثبت به چین را به‌خود اختصاص داده‌اند و کشورهای کنیا، نیجریه، اوکراین، و تونس در رده‌های بعدی قرار دارند (Silver, Devlin & Huang, 2019). یافته‌های پژوهش دیگری دراین‌باره نشان می‌دهد که محبوبیت چین در میان کشورهای آفریقایی قابل‌توجه است. برپایۀ این نظرسنجی، در کشورهایی که چین سرمایه‌گذاری‌هایی در حوزۀ زیرساخت‌ها (عمران، حمل‌ونقل، آموزش، و بهداشت) انجام داده است، برداشت مثبت در مورد پکن بیشتر بوده است؛ به‌عنوان مثال، چین در غنا، نیجریه، اوگاندا، گینه، ساحل عاج، بورکینافاسو و بوتسوانا بالاترین میزان محبوبیت را نسبت‌به کشورهای آفریقایی دیگر دارد. این مطالعه نشان می‌دهد که به‌طورکلی، ۶۳ درصد از شهروندان موردبررسی در ۳۶ کشور آفریقایی، احساسات مثبتی در مورد کمک‌های چین داشته‌اند (Soule & Selormey, 2020).

1. Pew Research Center

پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل،
سال ۱۲، شمارۀ ۱، شماره پیاپی ۲۳، پاییز و زمستان ۱۴۰۲

٤-٤. افزایش قدرت نرم با ایجاد تصویر بازیگر مسئول و خیرخواه

همان‌گونه که دیپلماسی عمومی، گامی در راستای تحقق قدرت نرم کشورها در عرصۀ بین‌المللی به‌شمار می‌آید (Poorahmadi, 2012, 163)، به دیپلماسی سلامت نیز باید از همین منظر نگریست. منظور از قدرت نرم (همان‌گونه که جوزف نای اشاره کرده است) عبارت است از: «توانایی شکل دادن به اولویت‌ها و ترجیحات دیگران با تکیه بر عنصر اقناع‌سازی از طریق به‌کارگیری عنصر جذابیت» (Nye, 2008, 43). هدف قدرت نرم، نخست، افکار عمومی خارج و سپس، داخل است؛ ازاین‌رو، رفتار همراه با جذابیت قابل‌مشاهده، اما نامحسوس را تجویز می‌کند. حوزۀ بهداشت و سلامت، ازجمله حوزه‌هایی است که به‌نظر *کیکبوش*، به‌عنوان ابزاری برای بهبود شهرت سیاسی دولت‌ها عمل کرده است و دولت‌ها کوشیده‌اند تا با نشان دادن تعهد به مسائل اخلاقی و بهداشتی، موقعیت بین‌المللی خود را بهبود بخشند (Kickbusch, 2011, 3). نتایج پژوهش‌های انجام‌شده دربارۀ دو کشور برزیل و کوبا نشان می‌دهد که چگونه بهداشت و سلامت می‌تواند در خدمت سیاست خارجی قرار گرفته و به افزایش قدرت نرم کشورها کمک کند (Bagheri Dolatabadi, 2021, 225). برخی از تحلیلگران همچون *مادالِنا پروکوپیو*[1] و همکارانش بر این نظرند که در شرایطی که آمریکا و بسیاری از کشورهای اروپایی، وظیفۀ خود را برای حمایت از کشورهای فقیر آفریقایی فراموش کردند، چین از فرصت پیش‌آمده در نتیجۀ شیوع کرونا استفاده کرد و نشان داد که به چه میزان به کشورهای فقیر، متعهد است. برای کشورهای نیازمندی که از سوی تولیدکنندگان واکسن در دولت‌های غربی فراموش شده بودند، هیچ دلیلی برای به‌چالش کشیدن کیفیت کالاها و محصولات چینی وجود نداشت. درنتیجه، چین توانست خود را به‌عنوان رهبر بهداشت جهانی معرفی کند (Procopio, et. al., 2021, 2). در تاریخ ۱۸ مه ۲۰۲۰، شی‌جین‌پینگ در سخنرانی خود در سازمان جهانی بهداشت در ژنو اعلام کرد که چین، واکسن ارزان‌قیمت را به‌عنوان «کالای عمومی جهانی» دراختیار جهان خواهد گذاشت. رئیس‌جمهور چین، همچنین متعهد به پرداخت سه‌میلیارد دلار به سازمان جهانی بهداشت برای مبارزه با کرونا شد و در ماه اکتبر ۲۰۲۰، به برنامۀ کواکس پیوست؛ ابتکاری که از سوی سازمان ملل متحد، اتحادیۀ اروپا، و فرانسه درپیش گرفته شد و هدف آن، اطمینان از توزیع عادلانۀ واکسن در جهان بود (Rudolf, 2021, 5).

چین در این دوره، ۱۲۰۰۰ بسته کیت تشخیص بیماری به کشورهای آفریقایی فرستاد و جلسه‌های ویدیویی

---

1. Maddalena Procopio

را با وزیران بهداشت ۲۰ کشور آفریقایی برگزار کرد. همچنین، جک‌ما، میلیاردر چینی و بنیان‌گذار غول تجارت الکترونیکی علی‌بابا، بیست‌هزار بسته کیت تشخیص، صدهزار ماسک و هزار لباس محافظ را به هریک از ۵۴ کشور آفریقایی اهدا کرد. افزون‌براین، در ۱۹ مارس، پکن اعلام کرد که قصد دارد یک مرکز تحقیقات پیشگیری و کنترل بیماری‌ها را در نایروبی راه‌اندازی کند (Procopio, 2020). چین، همچنین مجموعهٔ گسترده‌ای از کمک‌های مالی و بهداشتی خود را برای کشورهای خاورمیانه، ازجمله الجزایر، مصر، اردن، عربستان، امارات، ترکیه، ایران، سودان، عراق، مراکش، قطر، اردن، جیبوتی، کویت، عمان، اسرائیل، بحرین، فلسطین، سوریه، لبنان، و یمن فرستاد. این کمک‌ها، قدردانی طرف مقابل را به‌همراه داشته است و برخی از آن‌ها، همچون ایران و امارات، با نمایش پرچم چین بر روی مکان‌های گردشگری یا نمادهای ملی خود، تلاش کردند تا این قدردانی را منعکس کنند. مقامات برخی از کشورهای دیگر نیز در مصاحبه‌های مختلف، زبان به تقدیر از اقدامات چین گشودند (Zoubir, 2020, 3-7; Calabrese, 2022)؛ اما در هیچ‌کجای جهان این کمک‌ها به‌اندازهٔ اروپا برای پکن افتخار و برای طرف مقابل، سرشکستگی به‌همراه نداشت. در اروپا، رئیس‌جمهور صربستان با بوسیدن پرچم چین از پزشکان چینی استقبال کرد. مجارستان و ایتالیا که امید خود به کمک‌های اتحادیهٔ اروپا را از دست داده بودند، دست به ستایش چین و انتقاد از همتایان اروپایی خود زدند (CGTN, 2020). رسانه‌های چینی از این فرصت به‌خوبی استفاده کردند تا از کشور خود، چهرهٔ خیرخواهانه‌ای بسازند و روایت چینی از چگونگی شیوع کرونا در جهان را نشر دهند و از تخریب بیشتر وجههٔ این کشور در جهان پیشگیری کنند (Jacob, 2020, 374).

۵-۴. پیگیری برنامه‌های راهبردی چین

هرچند چین می‌کوشد تا این پیام را به جهان مخابره کند که این کشور با دیپلماسی سلامت خود، اهداف بشردوستانه‌ای را دنبال می‌کند، تردیدهای جدی‌ای دربارهٔ اهداف و نیت چین از پیگیری این دیپلماسی وجود دارد. یکی از عواملی که موجب افزایش این تردیدها شده است، نحوهٔ انتخاب کشورهایی است که قرار است مقصد دیپلماسی سلامت چین باشند. درواقع، کمک پزشکی چین منوط به دخالت این کشور در تصمیم‌گیری‌های کشورهای کمک‌گیرنده در مورد تعاملات سیاسی با تایوان بوده است (Cheng, 2019, 2). همچنین، در سال‌های اخیر، رویکرد چین به کشورهای مقصد کمک‌های پزشکی، تا حد زیادی به سیاست‌های این دولت‌ها در مورد هنگ‌کنگ و نیز مواضع آن‌ها در مورد وضع حقوق بشر و آزادی‌های سیاسی در پکن گره خورده است. افزون‌براین، چین، بیشتر کشورهایی را به‌عنوان هدف انتخاب کرده است که به‌نوعی در ابتکار یک کمربند-یک جاده حضور و مشارکت دارند. روند کمک‌ها به کشورهای

افغانستان، پاکستان، ازبکستان، تاجیکستان، ایران، عراق، ترکیه، اردن، اوکراین، صربستان، مجارستان، لهستان، لتونی، استونی، و چک در بخش آسیا و اروپا، گویای این نکته است که کشورهایی که در مسیر جادهٔ ابریشم سلامت قرار داشته‌اند، بیشترین کمک‌ها را دریافت کرده‌اند (Rudolf, 2021, 8). درواقع، مقامات چین از زمان شروع ابتکار یک کمربند-یک جاده بر همکاری‌های بهداشتی به‌عنوان یکی از بخش‌های توسعهٔ اقتصادی-اجتماعی کلان[1] تأکید کرده‌اند. برنامهٔ اجرای سه‌سالهٔ پیشبرد همکاری‌های بهداشتی (۲۰۱۷-۲۰۱۵) آغاز این حرکت بود که خود را در قالب طرح جادهٔ ابریشم سلامت در سال ۲۰۱۷ در عرصهٔ جهانی تثبیت کرد (World Health Organization). چین برای پیگیری این ابتکار به شیوه‌ای راهبردی، منعطف، و چندبعدی در قالب‌های دوجانبه، منطقه‌ای، و جهانی عمل کرده است؛ به‌گونه‌ای که هم می‌توان همکاری آن با کشورها را به‌صورت دوجانبه مشاهده کرد و هم در قالب نهادهایی همچون آسه‌آن[2]، اتحادیهٔ عرب، و پیمان شانگهای؛ به‌عنوان مثال، چین از سال ۲۰۱۵ تاکنون، نشست‌هایی را در سطح وزیران بهداشت با ۱۷ کشور اروپای شرقی و مرکزی برگزار کرده است. در پرتو این همکاری‌ها، پکن هم تعاملات علمی با این دولت‌ها را پیگیری کرده و هم برای اجرای کامل برنامهٔ یک کمربند-یک جاده، بسترسازی کرده است. این نشست‌ها و همکاری‌ها در دوران شیوع کرونا در اروپا با جدیت بیشتری دنبال شد و این کشورها به‌گونه‌ای گسترده از خدمات بهداشتی چین برخوردار شدند. ارسال بیشترین کمک‌های پزشکی به این بخش از اروپا، این ذهنیت را ایجاد کرده است که چین، درحال افزایش نفوذ خود در این بخش از قارهٔ سبز است (Rudolf, 2021, 5). نظرسنجی‌های انجام‌شده در اروپا، حاکی از این است که سطح نگرش مثبت به چین در مدیریت کرونا از ۱۰ درصد به ۵۲ درصد افزایش یافته است و مردم اروپای مرکزی و شرقی (لهستان، چک، لتونی، استونی، و...) به‌خوبی از کالاهای بهداشتی چین استقبال کرده‌اند (Witchalls, 2020, 1).

نمونهٔ دیگری که تاحدی گویای اهداف راهبردی چین از همکاری‌های بهداشتی با کشورهای دیگر است، ایران است. درحالی‌که تا پایان دولت دوازدهم، آهنگ ارسال واکسن سینوفارم به ایران به‌کندی انجام می‌شد، پس از تغییر دولت در ایران، به‌یک‌باره حجم واکسن‌های ارسالی افزایش یافت. به‌نظر می‌رسد، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر این تغییر رویه، تفاوت سیاست خارجی دولت دوازدهم و سیزدهم و ارادهٔ

---

1. Holistic Socio-Economic Development
2. Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)

سیاسی کارگزاران چین بوده است. درحالی‌که دولت روحانی، سیاست نگاه بـه غـرب را دنبـال مـی‌کـرد و پس از انعقاد برجام در پیگیری قرارداد جامع همکاری‌های ۲۵ سالهٔ دو کشور، به‌کندی عمل کـرد (Caba-Maria, 2020, 245-275)، دولت ابراهیم رئیسی، از همان ابتدا اعلام کرد که سیاست نگاه به شرق را دنبال خواهد کرد. موضوع مهم برای پکن این اسـت کـه اطمینـان حاصـل کنـد کـه ایـران عـزم جـدی‌ای بـرای مشارکت با چین در طرح یک کمربند–یک جاده دارد و ایـن کـار را هرچـه سـریع‌تـر پـیش خواهـد بـرد. امضای قرارداد همکاری‌های جامع ۲۵سالهٔ ایران و چین در واپسین مـاه‌هـای دولـت روحـانی بـرای پکـن نویدبخش یک افق روشن در آیندهٔ همکاری‌های دو کشور بود؛ بـه‌همـین‌دلیـل، بـا جابـه‌جـایی قـدرت در ایران، روند تحویل واکسن سینوفارم، سرعت گرفت. برپایهٔ آنچـه در رسـانه‌هـا بازتـاب یافتـه اسـت، ایـران ازجمله کشورهایی است که ۸۰ درصد واکسن وارداتی خود (۱۱ میلیون دوز) را از چین تهیه کرده اسـت. ایـن درحـالی اسـت کـه کشـورهای دیگـر، تنهـا بخـش بسـیار کـوچکی از ۱۷–۱۶میلیـون دوز واکسـن خریداری‌شده توسط ایران در قالب برنامهٔ کوواکس را تحویل داده‌اند (ILNA, 2021).

٦–٤. کمک به کسب منافع اقتصادی

چین در اواخر فوریهٔ ۲۰۱۹، با کنترل تدریجی بیماری کرونا، به‌سرعت به نقش تازهٔ خود، یعنی تأمین‌کنندهٔ ماسک و وسایل پیشگیری در جهان، روی آورد. ازآنجاکه بیشتر کارخانه‌های ماسک‌سازی جهان در چین هستند، چین، تقریباً، در موقعیت انحصار ارائهٔ ماسک و کیت‌های پزشکی به جهان قرار گرفت. تقریباً همـهٔ کشورهای جهان، به‌ویـژه کشـورهایی کـه تجهیـزات پزشـکی کـافی نداشـتند، از پشـتیبانی پزشـکی پکـن برخوردار شدند (Rudolf, 2021). این کشور در سال ۲۰۱۹، درمجموع، پنج میلیارد ماسک تولید کرد. این رقم با افزایش شیوع کرونا و نیاز جهانی به ماسک افزایش یافت؛ به‌گونه‌ای که در سال ۲۰۲۰ به حـدود ۱۰ میلیارد رسید (Thomala, 2021). وزارت بازرگانی چین در ژانویهٔ ۲۰۲۱ اعلام کـرد، ایـن کشـور در سـال ۲۰۲۰ بیش از ۲۲۰ میلیارد عدد ماسک صادر کرده است که معادل تقریباً ۴۰ عدد برای هر نفر در خارج از چین است. محموله‌های ماسک به‌تنهایی، ۳۴۰ میلیارد یوان (۵۲/۶ میلیـارد دلار) درآمـد بـرای ایـن کشـور به‌همراه داشته است. برپایهٔ اعلام وزارت بازرگانی چین، این کشور افـزون‌بـر ماسـک، در سـال ۲۰۱۹، ۲/۳ میلیارد وسایل پیشگیری و یک میلیارد کیـت تشـخیص بیمـاری صـادر کـرده اسـت (Medical Express, 2021, 1). افزایش میزان صادرات تجهیزات پزشـکی در سـال ۲۰۱۹، چنـان بـی‌سـابقه بـود کـه بـر درآمـد

سرمایه‌گذاران و فعالان عرصهٔ صنعت پزشکی افزود؛ به‌عنوان نمونه، ارزش دارایی *جیانگ‌رنشنگ*[1]، سازندهٔ واکسن ژیفی[2]، سه‌برابر شد و به ۱۹/۹ میلیارد دلار رسید. این شرایط برای سایر فعالان عرصهٔ تجارت الکترونیک چین نیز خوب بود و آنان نیز در سال ۲۰۲۰، درآمدی حدود ۱/۵ تریلیون دلار به‌دست آوردند (Techxplore, 2021, 1-2).

برپایهٔ داده‌های گمرک چین، پکن در سال ۲۰۱۹، ۹/۸ میلیارد دلار تجهیزات پزشکی و ۷/۴ میلیارد دلار، مواد شیمیایی ــرقمی که شامل مواد اولیهٔ دارویی و آنتی‌بیوتیک‌ها می‌شودــ به آمریکا صادر کرده است؛ این آمار، به‌نوعی وابستگی آمریکا به مواد دارویی و محصولات پزشکی چین را نشان می‌دهد که با اوج‌گیری کرونا در سال ۲۰۲۰-۲۰۱۹ و برنامهٔ وزارت برنامه‌ریزی اقتصادی مرکزی چین برای دراختیار گرفتن تولید و توزیع تجهیزات پزشکی، دردسرهایی را برای واردات آمریکا از این کشور ایجاد کرد (Karen et.al., 2020, 11).

باوجود نگرانی‌های ایجادشده از سوی رسانه‌های غربی دربارهٔ کارایی و امنیت واکسن‌های چینی، در حال حاضر این کشور، بزرگ‌ترین صادرکنندهٔ واکسن کووید-۱۹ در جهان است. در نیمهٔ نخست سال ۲۰۲۱، چین بیش از ۵۰۰ میلیون دوز واکسن به ۱۱۲ کشور جهان صادر کرده است (Tianqiong & Denise, 2021, 1). این کشور تا ماه مه ۲۰۲۱، ۲۵۲ میلیون دوز واکسن صادر کرده بود که ۴۲ درصد از کل تولید واکسن آن را دربر می‌گرفت. این رقم، معادل یک‌ششم کل تولید واکسن جهان است که با مقایسهٔ آن با ۳۳۰ میلیون دوز واکسن تزریق‌شده در داخل آمریکا و سهم صادرات کشورهای اروپایی و روسیه، جایگاه چین در این عرصه آشکارتر می‌شود. اتحادیهٔ اروپا، ۱۱۱ میلیون دوز (۱۱ درصد از کل تولید)، و روسیه ۶۹ میلیون دوز (۳۵ درصد از کل تولید) واکسن خود را صادر کرده‌اند (Global Times, 29 July 2021). مجموع صادرات واکسن اروپا، روسیه، و آمریکا به جهان با صادرات چین به‌تنهایی برابری نمی‌کند. چین حتی در انتخاب کشورهای دریافت‌کنندهٔ واکسن نیز با کشورهای غربی متفاوت بوده است. درحالی‌که این کشورها، واکسن خود را به کشورهایی با اقتصاد متوسط‌به‌بالا و بیشتر در داخل اروپا فروخته‌اند، پکن آن را به کشورهای گوناگون، به‌ویژه کشورهای درحال‌توسعه، صادر کرده است.

به گفتهٔ ادارهٔ کل گمرک چین، صادرات ابزار و تجهیزات پزشکی چین در سال ۲۰۲۰ نسبت به سال

1. Jiang Rensheng
2. Vaccine-Maker Zhifei

پیش‌ازآن، ۴۰/۵ درصد رشد داشته و به ۱۸/۱۳۸میلیارد دلار رسیده است. *لی کوون*[1]، سخنگوی گمرک چین، دراین‌باره اعلام کرده است که صادرات برخی محصولات مرتبط با پزشکی، ازجمله ماسک و دارو، در سال ۲۰۲۰ تا ۳۱ درصد افزایش یافته است (ر.ک: جدول شمارهٔ ۱). برپایهٔ گزارش ادارهٔ کل گمرک چین، در نیمهٔ نخست سال ۲۰۲۰، کل صادرات تجهیزات پزشکی چین به ۱۶/۳ میلیارد دلار رسید که سالانه بیش از ۲۲ درصد افزایش داشته است. بیشتر دستگاه‌های صادرشده به ایالات‌متحده، ژاپن، و انگلیس ارسال شده‌اند (Global Times, 2021, 1). براساس گزارش انجمن تجهیزات پزشکی چین، برخی از تجهیزات پزشکی مرتبط با تشخیص کووید-۱۹ در سال ۲۰۲۰، رشدی استثنائی را تجربه کردند؛ برای مثال، صادرات دماسنج‌های مادون قرمز در نیمهٔ نخست سال ۲۰۲۰ بیش از ۲۳۵۸ درصد افزایش یافت و ارزش تجاری آن به ۱۰۵۹ میلیارد دلار رسید (Global Times, 2021, 2).

جدول شمارهٔ (۱). مقایسهٔ میزان تولید و صادرات تجهیزات و وسایل پزشکی چین در سال ۲۰۲۰-۲۰۱۹

ردیف	عنوان	۲۰۱۹	۲۰۲۰
۱	تولید و صادرات ماسک	۵ میلیارد دلار	۵۰ میلیارد عدد
۲	روپوش پزشکی و تجهیزات محافظتی شخصی	۶ میلیارد دلار	۱۷ میلیارد دلار
۳	سایر تجهیزات محافظتی چشم و صورت (به‌جز ماسک)	۱۰ میلیارد دلار	۱۴ میلیارد دلار
۴	دستکش	۴ میلیارد دلار	۸ میلیارد دلار
۵	کیت تشخیص	۱ میلیارد دلار	۴ میلیارد دلار
۶	تجهیزات پزشکی	۹/۸ میلیارد دلار	۱۶/۳ میلیارد دلار
۷	صنایع بهداشتی	۶/۹ میلیارد دلار	۹/۱ میلیارد دلار

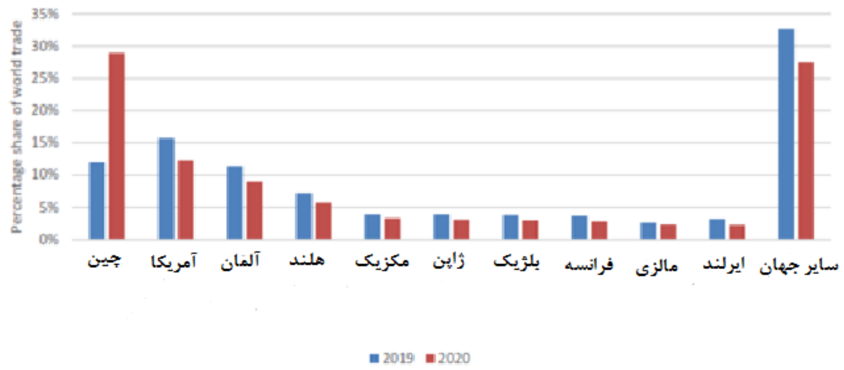
Sources: Xinhua Agency, 2022; Statista, 2021, IPSOS, 2020, Sutter, 2020:23

نگاهی به صادرات محصولات حیاتی برای مقابله با کووید-۱۹ نشان می‌دهد که این بازار در اختیار چین، آلمان، و آمریکا است که همچنان، بزرگ‌ترین تاجران این کالاها هستند (ر.ک: نمودار شمارهٔ ۱). کشورهای ژاپن، مالزی، مکزیک، بلژیک، فرانسه، ایرلند، و هلند در رتبه‌های بعدی قرار دارند. روی‌هم‌رفته این ۱۰ کشور، با بیش از ۷۲ درصد صادرات جهان، برترین رتبه‌ها را در این حوزه به خود اختصاص داده‌اند (WTO, 2020, 4). میزان واردات و صادرات چین در سال ۲۰۲۰-۲۰۱۹ برای کالاهای

1. Li Kuiwen

حیاتی مقابله با کووید-۱۹ رشدی ۲۰۶/۸ درصدی را تجربه کرد. درحالی‌که این کشور با ۱۲ درصد در صدر جدول سال ۲۰۱۹ قرار داشت، این برتری را با ارتقا به مرتبهٔ ۲۸/۹ در نیمهٔ نخست سال ۲۰۲۰، حفظ کرد (WTO, 2020, 4). میزان درآمد صنایع بزرگ بهداشتی چین برای سال ۲۰۱۸، ۵/۴ میلیارد دلار، سال ۲۰۱۹، ۶/۹ میلیارد دلار، و سال ۲۰۲۰، ۹/۱ میلیارد دلار برآورد شده است. همچنین، پیش‌بینی شده است که درآمد ۱۲۴۶ میلیارد دلاری داروهای گیاهی سنتی چین در سال ۲۰۱۸، در سال ۲۰۲۲ به ۱۷۰۸ میلیارد دلار و در سال ۲۰۲۴ به ۲۰۰۸ میلیارد دلار برسد که جهش ۶۱/۱۶ درصدی را نشان می‌دهد. پیش‌بینی‌ها حاکی از این است که تا سال ۲۰۲۴، بازار تجهیزات پزشکی در جهان ۳۱/۵۶ و در چین ۵۲/۴۶ درصد رشد خواهد کرد (IHE, 2021, 1). گزارش کنگرهٔ آمریکا دراین‌باره نیز بیانگر این است که «درحالی‌که جهان همچنان با بیماری کرونا دست‌وپنجه نرم می‌کند، چین، صادرات تجهیزات پزشکی را در اولویت خود قرار داده است»(Karen et.al., 2020, 1).

نمودار شمارهٔ (۱). مقایسهٔ سهم صادرکنندگان محصولات حیاتی مقابله با کووید-۱۹ در نیمهٔ نخست ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰

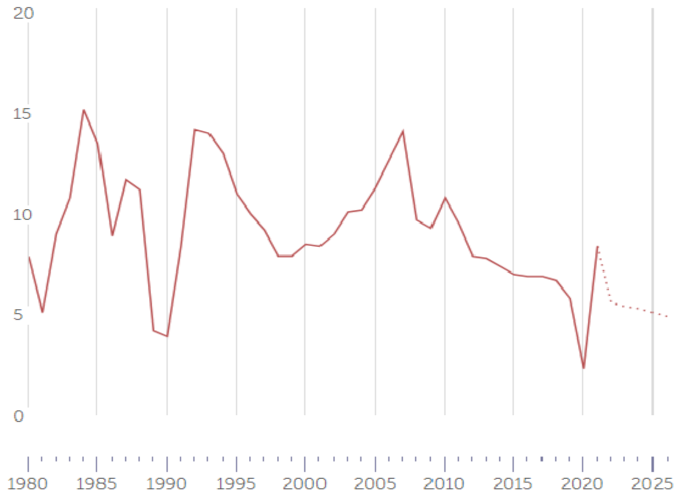
Source: WTO, 2020

۵. تأثیر دیپلماسی سلامت بر اقتصاد چین

دولت چین در سال ۲۰۱۲، هدف بلندمدتی را برای خود ترسیم کرد و آن هدف چیزی نبود جز اینکه تا سال ۲۰۴۹، یعنی ۱۰۰ سال پس از تأسیس جمهوری خلق چین، این کشور باید به وضعی کاملاً توسعه‌یافته و مرفه تغییر جایگاه دهد. تا پیش از شیوع کرونا و روند رکود اقتصادی جهان، این هدف با توجه به موفقیت‌هایی که چین از آغاز اصلاحات اقتصادی در سال ۱۹۷۸، درپیش گرفته بود، امکان‌پذیر به‌نظر می‌رسید، اما با وقوع کرونا، تردیدها دربارهٔ آن بیشتر شد و حتی برخی از کارشناسان ترجیح دادند آن را با جملاتی همچون «سخت است» و «نمی‌توان تضمین کرد» توصیف کنند (Dollar, Huang & Yao, 2021,

(16. نگاه این گروه از کارشناسان بیشتر به شرایط داخلی و بین‌المللی چین بود. چین در داخل کشور خود با چالش‌های جدی‌ای همچون افزایش سن جمعیت، شکاف روستایی-شهری، نظام مالی توسعه‌نیافته، نوآوری ناکافی، فساد، و اتکا به منابع انرژی مبتنی‌بر کربن، روبه‌رو است. افزون‌براین، روابط اقتصادی خارجی این کشور با تعدادی از شرکای اصلی‌اش همچون آمریکا، اروپا، و استرالیا، مناقشه‌برانگیز شده است و این امر می‌تواند موانع تجاری و سرمایه‌گذاری در این کشور را افزایش دهد.

نمودار شمارهٔ (۲). رشد تولید ناخالص داخلی چین برحسب درصد سالیانه

Source: IMF Data, April 2021

این بدبینی‌ها زمانی شدیدتر شد که کرونا بسیاری از ابعاد اقتصادی-سیاسی جهانی‌شدن، همچون کاهش تعرفه‌ها، آزادی تجارت، جریان آزاد اطلاعات و سرمایه، کم‌رنگ شدن مرزها، اندیشه‌های فراملی‌گرایانه، و تعاملات اقتصادی آسان‌تر را متأثر کرد (Azevêdo, 2020, 1-2). میزان مصرف کالاها کاهش یافت؛ دولت‌ها مرزهای خود را به‌روی واردات بستند؛ در جریان عرضه و تقاضا برای کالاها، اخلال ایجاد شد؛ شاخص‌های سهام در بورس‌های بین‌المللی افت کرد؛ بسیاری از شغل‌ها از دست رفتند یا برای مدتی دچار وقفه شدند؛ گردشگری متوقف شد؛ شاخص ارزش تجارت جهانی افت کرد و تورم جای آن را گرفت (CCSA, 2020, 22). بااین‌حال، چین توانست برخلاف همتایان غربی خود، به‌سرعت با شرایط پیش‌آمده انطباق پیدا کند و دوباره به شرایط پیش از کرونا بازگردد. این کشور توانست از خودکفایی واقعی به

بزرگ‌ترین کشور تجاری جهان و در سال ۲۰۲۰ به بزرگ‌ترین جذب‌کنندۀ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تبدیل شود (Dollar, Huang & Yao, 2021, 19). همچنین، پیش‌بینی‌های منفی، خیلی زود جای خود را به امیدواری داد (ر.ک: نمودار شمارۀ ۲)؛ به‌گونه‌ای که صندوق بین‌المللی پول، پیش‌بینی کرده است که اقتصاد جهانی ۶ درصد در سال ۲۰۲۱ و ۴/۹ درصد در سال ۲۰۲۲ رشد کند (IMF, 2021, 1) و دراین‌میان، سهم چین برای سال ۲۰۲۱، ۸/۱ درصد باشد (IMF, 2021, 6). پیشی بینی که با گذر زمان تایید گردید و در سال ۲۰۲۱ رشد چین به رقم ۸/۴ درصد رسید(IMF, 2023). با توجه به آنچه در بخش پیشین دربارۀ دیپلماسی سلامت توضیح داده شد، به‌نظر می‌رسد که گذشته از برنامه‌های موفق اقتصادی پکن، دیپلماسی سلامت نیز در کسب این موفقیت تأثیرگذار بوده است.

نتیجه‌گیری

تداوم رشد اقتصادی چین به صادرات و ارز حاصل از آن بستگی دارد. این کشور، نیازمند آن است که همچنان شرکت‌های بزرگ تولیدی را در داخل خود حفظ کند تا ضمن تأمین نیازهای داخلی، بر قدرت صادرات آن بیفزایند. در نقطۀ مقابل، اقتصاد جهان نیز تا حد زیادی به اقتصاد چین گره خورده است؛ زیرا، این کشور به مرکز مهم عرضه و تقاضای جهان تبدیل شده است. اگر نتوان گفت دیپلماسی سلامت، یگانه عامل احیای اقتصاد چین در دوران کرونا بوده است، با اطمینان می‌توان گفت که یکی از عوامل اصلی و مؤثر در این حوزه بوده است. دیپلماسی سلامت به چین کمک کرد تا اولاً چهرۀ بین‌المللی خود را که در اذهان عمومی به‌دلیل رویدادهای سیاسی‌ای همچون میدان تیان‌آن‌من یا شروع بیماری کرونا از شهر ووهان چین ایجاد شده بود، تا حدی ترمیم کند و نگاه‌ها را از این موضوعات به‌سوی کمک‌های بهداشتی چین (ماسک، دستگاه‌های کمک‌تنفسی، کیت‌های تشخیص بیماری، اهدای واکسن، و...) سوق دهد. ثانیاً، در پرتو این کمک‌ها، راه خود را به درون اقتصاد کشورهای نیازمند کمک‌های بهداشتی، به‌ویژه کشورهای درحال‌توسعه، باز کند تا بتواند از مزیت‌های این کشورها در زمینۀ مواد اولیۀ تولید و بازار فروش، استفاده کند. ثالثاً، خود را یک بازیگر مسئول و خیرخواه معرفی کرد و اعتماد به مدیریت جهانی خود را در شرایط فروگذاری نقش رهبری از سوی آمریکا، افزایش داد. این سیاست‌ها به چین کمک کرده است تا بهتر برای برنامه‌های راهبردی و بلندمدت خود، همچون ابتکار یک کمربند-یک جاده، برنامه‌ریزی کند و آن را با سرعت بیشتری پیگیری کند. موفقیت به‌دست‌آمده در دیپلماسی سلامت چین، حاصل دو دهه برنامه‌ریزی و اصلاح ساختارها در حوزۀ بهداشت، صنعت، و سیاست خارجی این کشور بود. تنوع‌بخشی به منابع درآمدی کشور، ازجمله برنامه‌هایی بود که چین از سال ۲۰۰۱ شروع کرد و در قالب آن، صادرات دارو و

تجهیزات پزشکی را در دستورکار خود قرار داد. این برنامه‌ریزی به‌موقع، سبب شد که حتی ایالات‌متحدۀ آمریکا نیز با همۀ رقابت‌های اقتصادی و جنگ‌های تعرفه‌ای با پکن، در سال ۲۰۱۹ و در دورۀ اوج کرونا، به کمک‌های پزشکی این کشور محتاج شود. اکنون به‌جرئت می‌توان گفت، دیپلماسی سلامت به بخشی فعال در سیاست خارجی چین تبدیل شده و چین خواهد کوشید تا در پرتو کمک‌های پزشکی، اعطای وام‌ها، و صدور تجهیزات پزشکی و دارو، نفوذ خود را در کشورهایی که قدرت‌های بزرگ، کمتر به آن‌ها توجه دارند، گسترش دهد.

References

Abbasi khoshkar, A. (2020). Global Spread of Coronavirus and Soft Power Management: A Case Study of Chinese Soft Power Management. *Soft Power Studies*, 9(2), 119-143. [in Persian].

Amaya, A. B. & Lombaerde, P. D. (2019). Multi-Level Health Governance and Health Diplomacy. *Regions and Cohesion*, 9(1), 86-92.

Azevêdo, R. (2020). Trade Set to Plunge as COVID-19 Pandemic Upends Global Economy. *World Trade Organization*, https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_.html.

Bagheri Dolatabadi, A. (2021). Health Diplomacy as Soft Power: Lessons from Brazil and Cuba for Iran. *Soft Power Studies*, 11(1), 225-260. [in Persian].

Brautigam, D. (2009). *The Dragons' Gift: The Real Story of China in Africa*. New York: Oxford University Press.

Blumenthal, S. J.; Schlissel, E. (2017). *Health Diplomacy: A Prescription for Peace*. Huff Post, https://www.huffpost.com/entry/health-diplomacy-a-prescr_b_73267.

Burchill, Scott. et.al. (2012). *Theories of International Relations*. Translation by Homeira Moshirzadeh and Ruhollah Talebi Arani, Tehran: Mizan.

Caba-Maria, F. (2020). Iran-China Relations: A Game Changer in the Eastern World. In Francisco José B. S. Leandro, Carlos Branco and Flavius Caba-Maria. *The Geopolitics of Iran*. Singapore: Palgrave Macmillan.

Cao, J. (2020). Toward a Health Silk Road: China's Proposal for Global Health Cooperation. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 6, (1), 19-35.

Calabrese, J. (2022). China's Health Silk Road and the BRI Agenda in the Middle East. *Middle East Institute*, 11 January, https://www.mei.edu/publications/chinas-health-silk-road-and-bri-agenda-middle-east#_ftnref14

CGTN (2020). Serbian President Kisses Chinese Flag as Support Team Arrives. *CGTN Politics*, 22 March, https://news.cgtn.com/news/2020-03-22/Serbian-president-kisses-Chinese-flag-as-support-team-arrives--P3FlpiEMBa/index.html

CGTN (2021). China Exports COVID-19 Vaccines to Over 40 Countries: MOFCOM. *CGTN News Agency*, 7 June, https://news.cgtn.com/news/2021-06-07/China-has-exported-COVID-19-vaccines-to-over-40-countries-MOFCOM-10Ttbr0noMo/index.html

Chaziza, M. (2021). Chinese Health Diplomacy and the Maghreb in the COVID-19 Era. *Middle East Institute*, 23 February, https://www.mei.edu/publications/chinese-health-

diplomacy-and-maghreb-covid-19-era#_ednref5
Cheng, C. (2019). *The Logic behind China's Foreign Aid Agency. Carnegie Endowment for International Peace*, 21 May, https://carnegieendowment.org/2019/05/21/logic-behind-china-s-foreign-aid-agency-pub-79154.
Committee for the Coordination of Statistical Activities (CCSA) (2020). How COVID 19 is Changing the World. *HDR*, http://hdr.undp.org/en/content/how-covid-19-changing-world-statistical-perspective.
Davies, S. E. (2010). What Contribution can International Relations Make to the Evolving Global Health Agenda? *International Affairs*, 86(5), 1167-1190.
Dollar, D., Huang, Y. & Yao Y. (2021). Global Clout, Domestic Fragility, Finance & Development. *International Money Found*, June 2021, https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2021/06/pdf/the-future-of-china-dollar-huang-yao.pdf.
Drager, N. & Fidler, D. P. (2004). Managing Liberalization of Trade in Services from a Health Policy Perspective. *Trade and Health Notes*, 1(1). February 2004, www.who.int/trade/resource/en/GATSfoldout_e.pdf.
Fan, J. (2019). The American Dream Is Alive in China. *Palladium Magazine*, 11 October, https://palladiummag.com/2019/10/11/the-american-dream-is-alive-in-china/.
Fauci, A. S. (2007). The Expanding Global Health Agenda: A Welcome Development. *Nature Medicine*, 13(10), 1169–1171.
Fidler D. P. (2005). Health as Foreign Power: Between Principle and Power. *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, 525(1), 174-194.
Friedman, T. (2000). *The Lexus and the Olive Tree*. London: Farrar, Straus and Giroux.
Fuchs, A. et.al. (2020). China's Mask Diplomacy: Political and Business Ties Facilitate Access to Critical Medical Goods during the Coronavirus Pandemic. *VOX EU*, 16 September, https://voxeu.org/article/china-s-mask-diplomacy.
Gauttam, P., Singh, B. & Kaur, J. (2020). Covid-19 and Chinese Global Health Diplomacy: Geopolitical Opportunity for China Hegemony? *Millennial Asia*, 3(1), 318-340.
Global Times (2021). China Leads the World in Coronavirus Vaccinations, Vaccine Exports. *Global Times*, 29 July, https://www.globaltimes.cn/page/202107/1229979.shtml.
Global Times (2021). China's Medical Devices Exports up More than 40% in 2020 Amid Fight against COVID-19. *Global Times*, 14 Jun, https://www.globaltimes.cn/page/202101/1212791.shtml.
González, R. (2021). China Harnesses 'Health Diplomacy' to Strengthen its Foothold in the Middle East. *Equal Times*, 14 July 2021, https://www.equaltimes.org/china-harnesses-health-diplomacy.
Guzzini, S. (2018). Hans J. Morgenthau and the Three Purposes of Power. *DIIS Working Paper*, 4(1), 1-35.
Hackbarth, J. R. (2009). Soft Power and Smart Power in Africa. *Strategic Insights*, 8(1), 1-19.
Hadian, N. & Ahadi, A. (2009). The Conceptual Position of Public Diplomacy. *Foreign Relations Quarterly*, 1(3), 117-85. [in Persian].
Hatton, C. (2020). Jack Ma: The Billionaire Trying to Stop Coronavirus (and fix China's reputation). *BBC News*, April 25, https://www.bbc.com/news/world-asia-china-52325269#:~:text=Ma%20
has%20also%20donated%20millions,from%20Chinese%20into%2016%20languages.

Jacob, J. T. (2020). To Tell China’s Story Well’: China’s International Messaging during the COVID-19 Pandemic. *China Report*, 56(3), 374-392.
IHE (2021). China’s Authoritative B2B Fair for Health Industry. The 30th China (Guangzhou) International Health Industry Expo, 24-26 Sep. *China Import and Export Fair Complex*, http://i.gzyfzl.com/invitation/2021/IHE-en-s.pdf.
ILNA Agency (2021). 80% of COVID-19 Vaccine imported from China. *ILNA Agency*, 20 July, https://www.ilna.news/Section-economy-4/1106667-of-covid-vaccine-imported-from-china.
IMF (2021). World Economic Outlook Update: Fault Lines Widen in the Global Recovery. *International Monetary Fund*, July 2021, https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/07/27/world-economic-outlook-update-july-2021
IMF (2023). People's Republic of China and the IMF. *International Monetary Fund*, October 2023, https://www.imf.org/en/Countries/CHN
IPSOS (2020). *Looking at the Impact of COVID-19 on the Economy & the MedTech Industry in China*. https://www.ipsos.com/en/looking-impact-covid-19-economy-medtech-industry-china.
Kadetz, P. (2013). Unpacking Sino-African Health Diplomacy. *St Antony’s International Review*, 8(2), 149-172.
Karen, M., Schwarzenberg, A. B., Sutherland, M. D. (2020). COVID-19: China Medical Supply Chains and Broader Trade Issues. *Congressional Research Service*, December 23, https://fas.org/sgp/crs/row/R46304.pdf.
Kickbusch, I. (2011). Global Health Diplomacy: How Foreign Policy Can Influence Health. *British Medical Journal*, 342(3), 1-7.
Kobierecka, A., Kobierecki, M.M. (2021). Coronavirus Diplomacy: Chinese Medical Assistance and its Diplomatic Implications. *International Politics*, 8 March, https://link.springer.com/content/pdf/10.1057/s41311-020-00273-1.pdf.
Li, H. (2020). Coronavirus Diplomacy: China's Opportunity Time to Aid Africa. *The Africa Report*, 24 April, https://www.theafricareport.com/26750/coronavirus-diplomacy-chinas-opportune-time-to-aid-africa/.
Mathiason, N. (2008). New Fight for Congo’s Riches. *The Guardian*, June 28, 2008, Business. https://www.theguardian.com/business/2008/jun/29/mining.congo.
McCormick, D. (2008). China & India as Africa’s New Donors: The Impact of Aid on Development. *Review of African Political Economy*, 35(115), 73-92.
Medical Express (2021). China Exported More Than 220 Billion Masks in 2020: Government. *Medical Express*, 29 January, https://medicalxpress.com/news/2021-01-china-exported-billion-masks.html.
Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China (2018). *Forum on China-Africa Cooperation Beijing Action Plan (2019-2021)*. 9 September, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/201809/t20180910_679538.html.
Nakamura, K. H.; Weed, M. C. (2009). U.S. Public Diplomacy: Background and Current Issues. *Congressional Research Service*, December 18.
National Health Commission of the People’s Republic of China (2017). *Beijing Communiqué of the Belt and Road Health Cooperation & Health Silk Road*. 18 August, http://en.nhc.gov.cn/2017-08/18/c_72257.htm.
Nye, J. (2008). *Soft Power. Translation by Mohsen Rouhani and Mehdi Zolfaghari*. Tehran: Imam Sadegh University Press. [in Persian].

پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل،
سال ۱۲، شمارهٔ ۱، شماره پیاپی ۲۳، پاییز و زمستان ۱۴۰۲

Poorahmadi, H. (2010). *Soft Power and Foreign Policy of Iran*. Qom: Boustan-E-Ketab. [in Persian].
Procopio, M. (2020). China’s Health Diplomacy in Africa: Pitfalls behind the Leading Role. *ISPI*, 7 Avril, https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/chinas-health-diplomacy-africa-pitfalls-behind-leading-role-25694.
Procopio, M., Bretherton, H. & Alden, Ch. (2021). Ask the Experts: Has China Successfully Employed ‘Health Diplomacy’ to Promote its Leadership Role as a Purveyor of Global Public Goods? *The China Foresight Forum (London)*, 18 March, https://blogs.lse.ac.uk/cff/2021/03/18/ask-the-experts-has-china-successfully-employed-health-diplomacy-to-promote-its-leadership-role-as-a-purveyor-of-global-public-goods/.
Roy, D. (2020). China’s Pandemic Diplomacy. *Asia Pacific Issues*, 144(1), https://www.eastwestcenter.org/publications/chinas-pandemic-diplomacy.
Rudolf, M. (2021). *The Belt and Road Initiative (BRI) in Action. Stiftung Wissenschaft und Politik*. https://www.swp-berlin.org/10.18449/2021C09/
Silver, L., Devlin, K. & Huang, Ch. (2019). *Attitudes toward Chinas. Pew Research Center*, December 5, https://www.pewresearch.org/global/2019/12/05/attitudes-toward-china-2019/.
Silver, L., Devlin, K. & Huang, Ch. (2021). Large Majorities Say China Does Not Respect the Personal Freedoms of Its People. *Pew Research Center*, June 30, https://www.pewresearch.org/global/2021/06/30/large-majorities-say-china-does-not-respect-the-personal-freedoms-of-its-people/.
Soule, F., Selormey, E. E. (2020). How Popular is China in Africa? *New Survey Sheds Light on What Ordinary People Think. The Conversation*, November 18, https://theconversation.com/how-popular-is-china-in-africa-new-survey-sheds-light-on-what-ordinary-people-think-149552.
State Council of the People's Republic of China (2011). *China’s Foreign Aid. Beijing: State Council Information Office*.
Statista (2021). *Export Volume of Personal Protective Equipment from China in 2020, by Product Type*. January, https://www.statista.com/statistics/1269002/china-export-volume-of-medical-protective-equipment/.
Sutter, K. M. (2020). COVID-19: China Medical Supply Chains and Broader Trade Issues. *Congressional Research Service*, 23 December, https://sgp.fas.org/crs/row/R46304.pdf.
Techxplore (2021). China's Super Rich Got $1.5 Trillion Richer during Pandemic: Report. *Techxplore*, October 20, https://techxplore.com/news/2020-10-fortunes-china-internet.html.
Telias D., Urdinez, F. (2021). China’s Foreign Aid Political Drivers: Lessons from a Novel Dataset of Mask Diplomacy in Latin America during the COVID-19 Pandemic. *Journal of Current Chinese Affairs*, October 2021, 1-29.
Thomala, L. L. (2021). Annual Production Volume of Face Masks in China from 2017 to 2021. *Statista*, 26 May, https://www.statista.com/statistics/1094428/china-medical-mask-daily-production-volume-by-type/.
Tianqiong, J. & Denise, J. (2021). China Exports 500 Million Covid-19 Vaccine Doses in First Half. *Caixin Agency*, July 14, https://www.caixinglobal.com/2021-07-14/china-exports-500-million-covid-19-vaccine-doses-in-first-half-101739942.
html.
Trading Economics (2023). China Coronavirus COVID-19 Vaccination Total. 27 October,

Trading Economics website, https://tradingeconomics.com/china/coronavirus-vaccination-total
Verma, R. (2020). China's Diplomacy and Changing the COVID-19 Narrative. *International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis*, 75 (2), 248-258.
Watt, N.F., Gomez, E.J. & McKee, M. (2013). Global Health in Foreign Policy—and Foreign Policy in Health? Evidence from the BRICS. *Health Policy Plan*, 29(6), 763-773.
WHO (2020). *Health Diplomacy. World Health Organization*. http://www.emro.who.int/health-topics/health-diplomacy/index.html.
Witchalls, C. (2020). *Covid-19: Lessons from China's Public Diplomacy in the EU*. https://theconversation.com/covid-19lessons-from-chinas-public-diplomacy-in-the-eu-140890.
Wong, B. (2020). China's Mask Diplomacy. The Diplomat, 25 March, https://thediplomat.com/2020/03/chinas-mask-diplomacy/
World Health Organization (2017). Towards a Health Silk Road. August 18, https://www.who.int/director-general/speeches/detail/towards-a-health-silk-road.
WTO (2020). Trade in Medical in the Context of Tackling Covid-19: Developments in the First Half of 2020. *World Trade Organization*, 22 December, https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/medical_goods_update_e.pdf.
Xinhua Agency (2022). *Xinhua Headlines: China Expands COVID-19 Test Kits Production to Meet Surging Global Needs*. 6 February, http://www.xinhuanet.com/english/20220206/dd569c784cce492b8a287db88abd682d/c.html.
Yang, Sh. (2021). Rising-Power Competition: The Covid-19 Vaccine Diplomacy of China and India. *National Bureau of Asian Research (NBAR)*, March 19, https://www.nbr.org/publication/rising-power-competition-the-covid-19-vaccine-diplomacy-of-china-and-india/.
Youde, J. (2005). Enter the Forth Horseman: Health Security and International Relations Theory. *Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, 6(1), 193-208.
Zoubir, Y. H. (2020). China's 'Health Silk Road' Diplomacy in the MENA. Regional Programme Political Dialogue and Regional Integration in the Southern Mediterranean. https://www.kas.de/en/web/poldimed/single-title/-/content/china-s-health-silk-road-diplomacy-in-the-mena.

پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل، سال ۱۲، شمارهٔ ۱، شماره پیایی ۲۳، پاییز و زمستان ۱۴۰۲